

Josef Dvořáček 1893–1948

V letošním roce si připomínáme výročí narození Josefa Dvořáčka, který byl posledním, kdo se habilitoval na půdě meziválečného Pedagogického semináře Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Přestože se stal členem semináře až ve druhé polovině třicátých let, s vůdčími osobnostmi tehdejšího pracoviště, Otokarem Chlupem a Janem Uhrem, spolupracoval už delší dobu mimo univerzitní půdu.

Josef Dvořáček se narodil 18. března 1893 v Letovicích, kde chodil na obecnou a měšťanskou školu. Pak vystudoval učitelský ústav v Brně, který ukončil v roce 1912 maturitou s vyznamenáním a nastoupil na své první učitelské místo v Domašově u Brna. Za dva roky pak úspěšně složil zkoušky učitelské způsobilosti pro školy obecné. Během první světové války byl odveden na ruskou frontu. V Rusku vystoupil do československých legií a do vlasti se tak vrátil až v roce 1920. Tehdy začal působit v chlapecké obecné škole v Brně, po roce vykonal zkoušky učitelské způsobilosti pro školu měšťanskou a mohl se stát odborným učitelem na dívčí měšťanské škole v moravské metropoli. Vedle svého povolání rovněž studoval na reálce, aby mohl složit maturitní zkoušku na střední škole. Po složení zkoušky z latiny mu již nic nebránilo ve studiu na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, kde si zapsal kombinaci historie – filozofie. Studium ukončil v roce 1930 doktorátem z filozofie, když úspěšně obhájil disertační práci na téma Pedagogicko-sociologický průzkum střední školy.

Pedagogikou a příbuznými disciplínami se Dvořáček zabýval již od svého návratu z Ruska. Vedle toho se věnoval rovněž organizační činnosti v oblasti vzdělávání budoucích učitelů a dalšímu vzdě-

lávání učitelů elementárních škol. V roce 1921 spoluorganizoval Školu vysokých studií pedagogických (ŠVSP) v Brně a zároveň byl absolventem jejího prvního ročníku. Brněnská ŠVSP měla poněkud jiný vývoj než její sesterská instituce v Praze, ale obě měly stejné cíle a byly založeny na stejných principech. Jednalo se o svépomocnou instituci zřízenou a spravovanou Československou obcí učitelskou, která se snažila zajistit vzdělávání vysokoškolského typu učitelům elementárních škol. V této době se ukazovalo, že snaha o uzákonění vysokoškolského studia učitelů tohoto stupně škol nepovedou ke zdárnému cíli, a proto vznikaly tyto nestátní a svépomocné instituce. Tajemníkem ŠVSP se stal Josef Dvořáček v roce 1922. V následujících dvou letech se aktivně podílel na výzkumu dětí v poradně Společnosti pro péči o dítě a jeho výzkum.

Dvořáček začal také přednášet na ŠVSP v Brně. Ve svých kurzech se věnoval především školnímu měření (zejména testům), statistickým metodám v pedagogice a experimentální pedagogice. Na Státní pedagogické akademii od roku 1933 přednášel o kvantitativní pedagogice. Již z tohoto krátkého výčtu je zřejmé, že se věnoval empirickému výzkum v pedagogice a v oblasti metodologie se zaměřoval převážně na kvantitativní výzkumné metody.

Ve školním roce 1935/36 ministerstvo školství povolilo Dvořáčkově hospitovat na mužském učitelském ústavu v Brně v předmětech: přírodopis, pedagogika a psychologie. Navštěvoval hodiny především u profesora Bruno Valouška a Jana Uhra. Cílem praxe bylo studium vyučovacích metod na střední škole, včetně poznání tohoto typu školy a její organizace, což bylo nutným předpokladem pro habilitaci na univerzitě.

Dvořáček se zajímal nejenom o pedagogiku jako vědeckou disciplínu a o empirický výzkum v pedagogice, ale

zaměřoval se stále více na teorii vyučování. Například zaujal kritické stanovisko k měření pomocí testů ve studii Testová zkouška, kde mimo jiné píše, že testy jsou pouze jednou ze součástí diagnostické praxe (Nové školy 1936). Poukázal zde na psychologický základ testů a hlavně je chápal jen jako pomůcku nebo doplnění učitelovy klasifikace. Vypracoval rovněž mnoho posudků a analýz učebnic či spisů vztahujících se k didaktice.

V roce 1936 byl vydán jeho spis Problém aktivity žákovy ve vyučování. V úvodní části Dvořáček analyzoval pojem „aktivita“ a připravil si tak cestu k svému vlastnímu pojetí této problematiky. Středem jeho zájmu je pak aktivita dítěte ve výuce, ale na stránkách knihy se věnoval rovněž psychologickým i sociologickým stránkám aktivity. Autor tedy zkoumal problém aktivity z mnoha různých hledisek, aby tak dosáhl co nejkomplexnějšího pohledu na danou problematiku. O kvalitě spisu svědčí převážně příznivé ohlasy v odborných kruzích. Dvořáček se v roce 1937 na základě tohoto spisu habilitoval na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v oboru didaktika a od školního roku 1937/38 zde začal přednášet. Ve svých přednáškách se až do uzavření vysokých škol zabýval především didaktikou.

V roce 1937 odjel Dvořáček na studijní cestu do několika evropských zemí, navštívil Francii, Německo, Jugoslávii, Itálii a Rakousko. V druhé polovině třicátých let již byl Dvořáček uznávaným odborníkem na problematiku národních škol, a proto byl v roce 1937 ministerstvem školství jmenován zemským školním inspektorem

pro tento typ školy a počátkem roku 1938 se stal školním radou ve stejné funkci.

Josef Dvořáček byl rovněž autorem více než čtyřiceti hesel v rozsáhlé Pedagogické encyklopedii, která vycházela na konci 30. let minulého století za redakce O. Chlupa, J. Kubálka a J. Uhra. Dvořáček zde zužitkoval nejenom svoje odborné znalosti z pedagogiky a didaktiky (viz například hesla o statistice, korelaci, tempu učení, projektové metodě apod.), ale také znalosti o školství a vzdělávání (zejména hesla o ŠVSP, významných meziválečných ředitelích škol, inspektorech, ale také o univerzitních profesorech a vědcích v různých humanitních oborech).

Josef Dvořáček byl čtvrtým habilitovaným členem meziválečného Pedagogického semináře, vedle O. Chlupa, J. Uhra a S. Velinského. Dlouhou dobu spolupracoval především s Chlupem a Uhrem ve Škole vysokých studií pedagogických a v době příchodu do Pedagogického semináře začal zúčastňovat roky studií i praxe na různých typech škol. V roce 1941 byl ovšem jako bývalý legionář penzionován. Po válce se opět vrátil na akademickou půdu brněnské univerzity a profesorský sbor filozofické fakulty již v prosinci 1945 podal návrh na jeho jmenování mimořádným profesorem. Otokar Chlup do něj vkládal mnoho nadějí a navrhoval Dvořáčka v roce 1948 na místo ředitele Pedagogického semináře. Všechny tyto záměry bohužel zhatila Dvořáčkova předčasná smrt 13. listopadu 1948, která jakoby předznamenala následující neblahé roky v dějinách celého pracoviště.

J. Zounek